

175.

ACTA UNIVERSITATIS LITTERARUM REGIAE HUNGARICAE  
FRANCISCO-JOSEPHINAE KOLOZSVÁRIENSIS ANNI MCMIX—X.

FASCICULUS II.

# SZÉCHENYI-ÜNNEP,

MELYET

A KOLOZSVÁRI MAGYAR KIRÁLYI FERENCZ JÓZSEF  
TUDOMÁNYEGYETEM

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN HALÁLÁNAK  
FÉLSZÁZADOS ÉVFORDULÓJÁN

1910. ÉVI ÁPRILIS HÓ 8.-ÁN TARTOTT.



KOLOZSVÁR,  
NYOMATOTT AJTAI K. ALBERT KÖNYVNYOMDÁJÁBAN  
1910.

92 [32] hóchényi T.



**B 11900**

A M. Kir. Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter Úr 1910. évi márczius hó 22.-én 576. eln. szám alatt a következő rendeletet intézte az Egyetem Tanácsához :

Folyó évi április hó 8.-án lesz gróf *Széchenyi* István halálának félszázados évfordulója. Különösen fontos ezen évforduló megünneplése a mai viszonyok között, a midőn annyi szenvedés és megpróbáltatás után, szükségét érezzük annak, hogy nagy férfiainknak, mint *Deák* Ferencznek és *Széchenyi* Istvánnak, a közéleti béke és ezzel kapcsolatban az erkölcsi tisztulás, valamint az ország jólétének előmozdítására irányuló törekvései megvalósuljanak.

Gróf *Széchenyi* István halálának félszázados évfordulóját felhasználni kívánom tehát arra, hogy az ifjúság körében az összes iskolákban, az ő működése méltattatván, oly irányú eszmék csepegtessenek az ifjúság lelkébe, melyek a hazaszeretet ápolása mellett, nagy hazánkfia eszméinek és intencióinak ápolását vannak hivatva szolgálni.

Elrendelem ennélfogva, hogy folyó évi április hó 8.-ik napján a fennhatóságom alatt álló valamennyi fokú tanintézetekben az előadások szüneteljenek és felkérem a tek. Tanácsot, hogy a nagy

férfiú kellő módon leendő méltatása és megünneplése végett saját hatáskörében intézkedni szíveskedjék.

Budapest, 1910. évi márczius hó 22.-én.

**Zichy**, s. k.

E rendelet közöltetett a négy karral s azt az Egyetem Tanácsa 1910. évi április hó 2.-án tartott IV. rendkívüli ülésében egyhangulag tudomásul vette és a rectornak az ünnep rendezése tekintetében tett előterjesztéseit elfogadván, az ünnep rendjét a következőképpen állapította meg:

1. *Himnusz*. Énekli az *Egyetemi Énekkar*.
2. Az *Egyetem Rectora* az ünnepet megnyitja.
3. „*Gróf Széchenyi István közgazdasági politikája*“. Felolvassa: *Navratil* Ákos dr. ny. r. tanár.
4. *Arany János: Széchenyi emlékezete*. Szavalja: *Újváry János* o. h., az Egyetemi Kör elnöke.
5. „*Gróf Széchenyi István emlékezete*“. Felolvassa: *Márki Sándor* dr. ny. r. tanár.
6. Az *Egyetem Rectora* az ünnepet berekeszti.
7. *Szózat*. Énekli az *Egyetemi Énekkar*.

Az Egyetem Tanácsa ugyanekkor elhatározta, hogy a tervezett ünnepre a M. Kir. Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter Urat, a miniszterium főbb tisztviselőit, a helyi hatóságok fejeit, az Egyetem egész tanítószemélyzetét, valamint az ifjúságot meghívja;

az Egyetem valamennyi épületére az ünnep napján nemzeti színű zászlót tűz ki;

a felmerülendő költségeket a Tanács rendelkezési alapja terhére engedélyezi; végül

az ünnep leírását, az elmondandó beszédek és felolvasások szó szerinti közlésével külön fasciculusban megőrökíti.

Az ünnep 1910. évi április hó 8.-án d. e. 11 órakor az Egyetem Aulájában, a történt megállapodások szerint folyt le *Udránszky László* dr. e. i. rector elnöklésével.

---



RECTORI MEGNYITÓ  
A KOLOZSVÁRI TUDOMÁNYEGYETEM  
SZÉCHENYI-ÜNNEPÉN.

Elmondotta

DR. UDRÁNSZKY LÁSZLÓ  
rector magnificus.





Tekintetes Egyetemi Közgyűlés!  
Tisztelt Vendégeink!

Az értelmes embernek nem csupán igénye, hanem hivatása is van arra, hogy boldogságát valamennyi szellemi hajlamának harmoniás kifejlésében találja meg. Társadalmi életünknek rohamos előretörése mind parancsolóbban követeli, hogy ki-ki saját magában, tehetségének mértéke és életkörülményeinek alakulása szerint, lehetően a teljes embert juttassa érvényre. Az értelmes embernek oda kell törekednie, hogy minden tevékenységében, érzésében, gondolkozásában és cselekvésében azt az eszményi egyenletességet és tökélyt fejlessze ki, a mely testének szervezetében megnyilvánul. Az értelmes embernek igyekeznie kell, hogy a szépnek megvalósítását minden erejéből segíteni és támogatni tudja. Ez a kötelesség egyébként erkölcsi érzésünknek legáltalánosabb alaptételéből fakad, mert az igazán jó egyúttal mindig szép is, és szinte magától elnyeri azt az alakot, a mely a fejlettség tetőfokára eljutott embernek érzésére boldogítóan, nemesítően és lelkesítően hat.<sup>1</sup> A szellemi hajlamoknak harmoniás kifejlésztése az embert egyúttal a józan önmér-

<sup>1</sup> V. ö. B. Vetter: Die moderne Weltanschauung und der Mensch. III. kiadás. Jena. G. Fischer. 1901.



séklettől irányított, szenvedély és előítélet nélkül való, független, szabad gondolkodáshoz is elvezeti.

E czélok elérése nevelés nélkül nem lehetséges. Nevelő hatása bizonyos tudományok tanulásának épp úgy van, mint annak is, ha az ember a környezetét és annak eseményeit éber szemmel megfigyelve, saját magának ehhez a környezethez való viszonyát, saját magának ettől a környezettől való függését mind mélyebbre hatóan elemezni törekszik. Nem volnánk azonban igazán szerves tagjai annak az életnek, mely Földünkön immár mérhetetlen idő óta folyik, ha nem akarnánk a multba is pillantani, a multnak tanuságán okulni és abból lelkesedést meríteni. Minden nemzetnek, sőt az egész emberiségnek fejlődése hatalmas természeti folyamat, mely legkisebb részletében is örök törvények érvényességét igazolja. Valamilyen nép mai állapotának, állami, gazdasági, társadalmi viszonyainak, nyelvének, irodalmának, művészetének, szokásainak és erkölcsének tanulmányozása lényegében ugyanoly feladat, mint bármilyen kész szervezetnek elemzése.<sup>1</sup> Semmiféle élő szervezetet sem ismerhetünk meg a maga teljességében, ha nem kutatjuk egyben annak származását, ha nem érdeklődünk annak multja iránt. Az összehasonlítás, az egybevetés útján megismerjük a szervezet fejlődésének történetét és mindazt a tényezőt, a mely ezt a fejlődést irányította. Így van ez az ember és a nemzetek fejlődésének történetében is.

Egy nemzet sem kerülheti el, hogy ha jövőjét

<sup>1</sup> L. B. Vetter i. m.

közvetlen veszedelemtől fenyegetve látja, vagy ha életviszonyain gyökeresen változtatni kíván, hogy ne forduljon ilyenkor tanácsért a multnak hagyományaihoz, ne keressen okulást azoknak vezéreszméiben, kiket kegyeletes hagyományában életének reformátoraiként tisztel. Ez a multba való visszapillantás természetesen nem csupán tanuságos, hanem a szó legszebb értelmében nemesítő és lelkesítő hatású is, ha a nemzet története ilyen dicső hagyományt valóban magába zár, ha oly fényes alakoknak áldást-hozó működéséről tud számot adni, a kik nemzetük sorsára döntő hatással voltak.

Ilyen kegyeletes célzat hozott ma ide össze minket, hogy újabbkori történetünk egyik legragyogóbb alakjának emlékét ünnepelve, felfrissítsük és megújítsuk annak az óriási küzdelemnek képét, a melyet ez a nagy szellem hazánk jövőjének kedvezőbbé alakítása érdekében végigvívott. Egyetemünk Tanácsa hazafias örömmel és készséggel követte a Vallás- és Közokt. M. Kir. Miniszter Úrnak 576—1910. eln. sz. rendeletében kifejezésre juttatott azt az óhajtását, hogy gróf *Széchenyi* István halálának félszázados évfordulóján, az ő dicső emlékének áldozunk. A midőn Egyetemünk Tanácsa nevében a mai ünnepet ezennel megnyitom, tisztelettel köszöntöm Egyetemünk Közgyűlését és kedves Vendégeinket, kik meghívásunkat követve hozzánk jöttek, hogy velünk együtt ünnepelve, együttérzésükről bizonyosságot tegyenek.



Gróf Széchenyi István közgazdasági  
politikája.

Elmondotta

DR. NAVRATIL ÁKOS

egyet. nyilv. rendes tanár.



Mélyen tisztelt Hallgatóság!

Hölgyeim és Uraim!

Tisztelt Egyetemi Polgárok!

Egyetemünk tanácsa azzal a megtisztelő feladattal bízott meg, hogy a Széchenyi István emlékeztének szentelt mai ünnepen e nagy férfiú közgazdasági politikáját röviden méltassam.

Azt hiszem, e feladatomnak akkor felelek meg legjobban, ha először is szembeállítom hazánk 18-ik századvégi, illetve 19-ik század eleji közgazdasági állapotait a fejlettebb nyugati államok ugyanakkori gazdasági viszonyaival. Az összehasonlításból roppant hátramaradottságunk fog kitünni. De az összehasonlítás egyúttal bizonyosága lesz ama munka óriási voltának, amelyet a 19-ik század elején a magyar közgazdasági politikus maga elé tűzhetett, ha volt szeme meglátni a nyugati eredményeket és érző szíve fájlalni a hazai hiányokat. Ki fog tünni a szembeállításból az is, hogy hazai gazdasági életünket minő gazdaságkulturai fejlődéshez akarta segíteni Széchenyi lánglelke, melylyel maradi állapotainkat ostorozta.

A 19-ik század első évtizedeinek Angliáját hasonlítom össze a régi Magyarországgal. Nemcsak azért, mert Anglia a gazdasági fejlődés terén akkor

feltétlenül vezet, de azért is, mert ez az ország Széchenyink kedves mintaképe, a melybe annyiszor tért vissza, hogy tapasztalatait öregbítse. Tizenhat-szor tartózkodott ott hosszabb-rövidebb ideig, hogy „alkotmányt, gépet és lótenyésztést“ tanuljon.

A míg Európa szárazföldi államaiban a 18-ik század végén a politikai átalakulás vihara dúlt, addig ez a kor Angliára nézve, mely politikai fejlettség tekintetében régtől a kontinens országai előtt járt, a rohamos gazdasági átalakulás ideje. Watt gőzgépe és a nagy textilipari találmányok kapcsolatban a népességi viszonyokban beállott roppant átalakulással, mely utóbbi megint a mezőgazdasági állapotok átfómálódásával járt jórészt karöltve, Angliát a 19-ik század elején a világ gazdaságilag legfejlettebb országává, az ipar, az intenzív gazdasági tevékenység hazájává teszik. Ebben az időben növekszik Anglia népessége oly rohamosan, hogy a 19-ik század elején a lakosság száma kétszer akkora, mint egy századdal azelőtt volt. Erre az időre esnek a nagy mezőgazdasági reformok, különösen az elkerítések, a melyek a kis szabadbirtokosok osztályát megsemmisítették ugyan, de egyúttal a belterjesen űzött mezőgazdaságnak nyitottak a tőkegazdag nagybirtokokon utat. Ekkor történnek a szárazföldi zárlat hatása alatt, mely arra készítette Angliát, hogy saját magát iparkodjék élelmiszerral ellátni, a nagy mezőgazdasági talajjavítások, lecsapolások és befektetések, melyek Anglia mezőgazdasági termőképességét annyira fokozták. Ekkor vetik meg az okszerűen űzött állattenyésztés alapjait a juh-, a szarvasmarha- és



sertéstenyésztés terén, a minek eredményeit ma is méltán csodálja a világ. Es — ne hagyjuk figyelmen kívül, hiszen Széchenyiről lesz szó, ezt sem, Angliában már 1780-ban futották Epsom gyepén az első derby-t, a lótenyésztés céljából fontos, komoly versenyeknek ezt a legtökéletesebbikét.

Az ipar terén is óriási a fejlődés Angliában ez időtájt. A 18-ik század során még jórészt czéhszervezetű kézműipar a géptermelés hatása alatt helyt ad a textiliparban, a vas- és az aczélgyártásban a modern nagyszabású gyári rendszernek. Tizenöt év alatt a gyapotipar háromszorosra nőtt. A kereskedelem is emelkedik a nagyarányú ipari termelés, de nem kevésbé a rohamosan javuló közlekedési viszonyok következtében. Az útépítés hihetetlen gyorsasággal növeli a közlekedés hálózatát a 19-ik század első két évtizedében. A csatornaépítésekkel olcsó közlekedő utakat biztosítanak az egész országnak. 1830-ban a vasutak kezdenek épülni. Anglia gazdaságkulturai és társadalomgazdasági fejlettségét, nemzeti vagyonosságát, ebben az időben, melyet a történetírók az angol „gazdasági forradalom“ idejének mondanak, mi sem mutatja jobban, mint az, hogy a napoleoni háborúk költségeinek fedezésére jövedelmi adót hoznak be és hogy ugyanebben az időben az ország pénzrendszerét véglegesen rendezhetik az aranyvaluta alapján.<sup>1</sup>

Hazánk közigazdasági állapotai ezzel a virágzó, gyors fejlődéssel szemben a 18-ik század végén és

<sup>1</sup> Bővebben I. *Tonybee*, Anglia gazdasági forradalma a XVIII. században. Budapest, 1909.

a 19-iknek elején meglehetősen lehangoló, sötét képet mutatnak. Magyarország akkor a mezőgazdaságilag művelt és pedig nagyon rosszul művelt része az osztrák monarchiának.

Az osztrák birodalom bevallott közgazdasági politikája I. Lipót óta az a merkantil alapgondolat, hogy az ország termékei számára a külföldön állandó, jól fizető piacot kell biztosítani. Ez a politika az osztrák császárságban mint a Habsburgok birodalmi, hatalmi politikája is jól megállta a helyét. Tetszetős volt a gondolat, hogy az iparos osztrák örökös tartományok és a sík termőföldénél fogva inkább mezőgazdasági termelésre hivatott Magyarország közgazdaságilag is egymásra vannak utalva. A közgazdasági politika birodalmi intézői fejlesztették Ausztria iparát. Magyarországon ugyanezt a mezőgazdasággal voltak hajlandók tenni. Ez az a politika, a melyről egy kissé talán túlságosan magyar szemüvegen keresztül nézve a dolgokat, de alapjában véve nem helytelenül, mi magyarok úgy szoktunk nyilatkozni, hogy az ausztriai császárság a birodalom nyugati felének gyarmatává akarta tenni és így is kezelte Magyarországot.

A magyar közgazdasági érdek akkor mindenestre a mezőgazdasági érdek; és pedig akkoriban, a jobbágygazdálkodás és a középbirtokos köznemesség tunya nemtörődömsége idején, a nagybirtokos főnemességnek, valamint a kincstári mezőgazdasági birtokoknak érdeke. Amit a közgazdasági kormányzat az ország gazdasági viszonyainak fejlesztése szempontjából tesz, mindezeket az érdekeket szolgálja. 1794-től

1801-ig épül a Ferenc-csatorna; körülbelül ugyanekkor történik az Sárviszabályozás a Dunántúlnak latifundiummokkal legjobban megrakott részén. 1797-ben alapítja Festetich György a keszthelyi Georgicont, a mit nemsokára a magyar-óvári főhercegi birtokon egy gazdasági tanintézet felállítása követ. Gazdatisztekét vannak hivatva nevelni ezek az iskolák az absentista főurak számára.

Politikai és társadalmi téren az országban ekkor már a vezetés a köznemesség műveltebb és vagyonosabb részéhez kerül. Ez az osztály ismeri a hazai jogot és történetet; ezé a megye, a diéta és a közvélemény. De e műveltség tisztán politikai és jogi, a minővé József nádor és az 1790-iki országgyűlés tették.

A nemesség eszmeköre azonban nem terjed túl a megye határain. A magasabb állami problémákat nem képes megérteni; aktív részt sem vehet tehát azok megoldásában. A kiváltságosak megvannak elégedve a viszonyokkal. Műveletlenségük és a külföld ismeretének teljes hiánya látókörüket annyira korlátozza, hogy Magyarországot tartják a legboldogabb, legszabadabb országnak, a mint ezt Kazinczy Ferencz önéletírásában, a Pályám emlékezetében, körülbelül ezekkel a szavakkal leírja.

Széchenyi naplójában pedig így ír az akkori Magyarországról: „Majd a legnagyobb vonzódást érzem e durva néphez, melyet voltaképp hön szeretek, hogy oktatnám, emelném, emberré nevelném; majd meg látni sem kívánom és eltaszítanám magamtól. Tudatlansága meghat; életemmel, véremmel szeret-

nék segíteni rajta és osztoznám vele együtt sorában. De sokszor elriaszt és felindít vak igazságtalansága, gőgje és önhittsége.“ Jellemző szavak, nemcsak az ország akkori állapotaira, de Széchenyi egyéniségére is.

A Ferencz-féle reakció kulturális és gazdasági téren egyformán, lassan, de szinte ellenállás nélkül hódít. A budai kamara, mely az ország pénzügyi és gazdasági igazgatásának központja, mindenben a bécsi kormánytól függ, annak akaratát hajtja végre. A kincstári birtokbérletekkel lehetne egészséges mezőgazdasági és társadalmi politikát kezdeményezni; de ezen a téren is mindig a központi birodalmi pénzügyi érdek az irányadó. A ma pénzügyi hasznát mindig eléje teszik a jövő gazdasági érdekeinek. Ugyanilyen szellemben értékesítik a kincstári bányákat és a sómonopoliumot. A nemesség adót nem fizet, az állami bevételeket egyenes adók behozatalával vagy emelésével fokozni nem lehet, tehát a legigazságtalanabb, a megfordítottan progressiv fogyasztási adók emeléséhez nyúlnak. A napoleoni háborúk terheit az ország közgazdasági helyzetét a gyökeréig megrázó papirpénzgazdálkodás segítségével igyekeznek elviselhetővé tenni. Csak e háborúk bevégeztével 1816-ban térnek jobb útra; de a nemzeti bank alapítása is olyan rólunk-nélkülünk való gondoskodás.

Az ország züllött és megfeneklett gazdasági viszonyait semmi sem jellemzi jobban, mint gróf Dessewffy Józsefnek következő sorai, melyek Kazinczy Ferenczhez intézett egyik leveléből valók:

„Haszontalanság olyan országban gazdálkodni, hol a békesség károsabb a gazdának, mint a háború; hol vérontást kell kívánni, hogy vérünk könnyebben mozoghasson ereinkben, hol napról-napra bizonytalanabb mind a jelenlét, mind a jövő; a hol az igazgatószék a maga javát ellenkezésbe tette az igazgatott hazafiakéval; a hol nincs szorgalmat elevenítő forgandó tőke; a hol tetőtől aljig és tövig organizálva van az uzsora és az antiszocializmus“.

1820 őszén Ferencz meglátogatja Magyarországot. A Mayerfy-ek Pest melletti szentlőrinczi pusztáján nagy népünnepet rendeznek a tiszteletére. Méneseket, gulyákat, disznócsordákat hajtának eléje és mutatnak be neki. Végül átnyújtanak a királynak egy rézfokost, egy remekmű, szirmos ostort és egy művésziesen himzett dohányzacskót. Szomorú jelképei ezek a nemzeti termelésnek!

Az intéző körök közgazdasági politikája ugyanaz a mezőgazdaságfejlesztő törekvés, mely I. Lipót óta tart, a melyet Mária Terézia is követett, a melytől II. József is csak kevéssé tért el és a mely Ferencz alatt is uralkodik. A nagybirtokok érdeke az a szó, a melyet a vezető körök leginkább meghallanak; ennek megfelelő a közgazdasági politikájuk is. A juhtenyésztést, a lótenyésztést emelik. Alcsuth, Kisjenő, Magyaróvár, Keszthely, Ürmény, Ercsi, a tolnai Tengelicz-pusztá ekkor válnak bizonyos tekintetben mintagazdaságokká. Vezetőiknek egy Appel-nak, Wittmann-nak, Nagyváti-nak, Schams-nak nevei ekkor kezdenek mint az első magyar tudományosan képzett gazdáknak nevei hirre szert tenni. Egyébként

a nagybirtokok tulajdonosai nem élnek az országban, jórészt nem is törődnek birtokaik ügyeivel. A középbirtokos nemesség tanult tisztek hiányában sokkal rosszabbul gazdálkodik, de vallja az „extra Hungariam non est vita“ elvét. A mezőgazdasági munkáviszonyokat a jobbágyság intézménye jellemzi. A jobbágyok helyzete és pedig úgy a contractualistaké, mint az urbéreseké hol jobb, hol rosszabb, a szerint, a mint nagyobb vagy kisebb a munkáshiány, de egészséges, intenzívvé fejlődő mezőgazdaságnak a jobbágygazdálkodás alapján véve útját állja.

Valamelyes iparunk is van. A gácsi posztógyár működik. A szepességi vászongyártás is folyik. A halicsi királyi porcellángyár termékeit Bécsbe kénytelen szállítani. Csekély bőrgyártásunk mellett kevés czukorfinomítónk és szeszgyárunk van. Az 1822-iki czéhszabályzat a czéhrendszer korlátai közé szorítja még mindig az ipart, a mikor Európa nyugatán már a francia forradalom szabaddá tette az iparüzést. Némi kereskedelmi forgalomról is szólhatunk; sőt a pesti vásárnak Csaplovics szerint 16 millió forgalma van. De e vásáron a magyarok csak vevők. Iparosok és gyárosok a német városi polgárok; kereskedők az örmények, a görögök és a zsidók. A falvakban kizárólag az utóbbiak. A dunai gabona-szállító forgalomról az 1807-ben létesült révkomáromi biztosító-társaság tanuskodik. A közlekedés, az utak borzasztó állapotban vannak. Még legjelentősebb a Fiuméba vivő Lujza-út.

A birodalom két része között vámsorompó, áll

fenn ; de a vámpolitika magától értetődőleg Ausztriának kedvez.<sup>1</sup>

\*

Mikor Magyarországon ilyenek a közgazdasági állapotok, akkor születik 1791. szept. 21-én Bécs egy háromemeletes palotájában a múzeumalapító gróf Széchenyi Ferencznek harmadik fia, István, Magyarország első és mindmáig legnagyobb közgazdasági politikusa. Gyakorlati gazdasági érzékének és tehetségének párját, alkotó törekvésének és energiájának mását nemcsak nálunk nem, de a külföldön is alig találjuk. Életének folyását születésétől kezdve nem kísérhetem itt nyomon azon rövid idő alatt, míg Önök előtt beszélni szerencsém van. Hagyjuk életrajzíróira ezt a feladatot. Minket élete csak attól a pillanattól fogva érdekel, a mikor a Hessen-Homburg-huszárok fiatal kapitánya az emlékezetes 1825-iki országgyűlés november 3-iki kerületi ülésén birtokainak egy évi jövedelmét egy magyar akadémia alapítására ajánlja fel. Ettől az időtől kezdődik, azt mondhatnók, hittérítői, missionáriusi pályája, melylyel a tétlenségben sorvadó tunya nemzetet a produktív, termelő munka szolgálatába igyekezett belevonni. Kemény Zsigmondtól tudjuk,<sup>2</sup> hogy nem lépett készületlenül, pusztá szeszélyből a küzdőterre, mint azt ellenfelei hangoztatni szerették, hanem „1819-től

<sup>1</sup> L. bővebben *Ballagi Géza*: A nemzeti államalkotás kora 1815—1847. cz. munkáját A Magyar Nemzet Története IX. kötetében. A fenti történeti adatokat és a vonatkozó idézeteket is jórészt onnan vettem.

<sup>2</sup> Széchenyi István, 209. lap.

kezdve vetette magát vasszorgalommal, kitartással és minden akadályokat leküzdő erélylyel a komolyabb tanulmányokra“.

Széchenyi főtörekvése, végcélja, összes közéleti tevékenységének irányítója az az igyekezet, hogy a magyar nemzeti társadalmat, a magyar politikai nemzetet megalkossa és azt bevezesse a nagy nyugati nemzetek társaságába. Közgazdasági politikájának méltatásánál ezt a tételt kiinduló pontul mindjárt leszegezhetjük. Ezért agitál, ezért dolgozik, ezért fárad, ezért utazik külföldre, ezért tanul és ezért igyekszik honfitársait is tanítani. Ez a törekvés lebeg előtte, a mikor pályájának elején a dicsőség és bámulás jut osztályrészéül honfitársai részéről. Erre törekszik, a mikor már keserű igazságokat kénytelen nemzete fiainak szemébe mondani, a mikor egy az övénél ragyogóbb, csillogóbb és kecsgetőbb politikai irányzat elragadta mellőle a nemzetet. És erre gondol, a mikor nemzete törekvéseinek sikertelensége miatt meghasonlott lélekkel töpreng és ír döbblingi magányában.

Közéleti szereplését három korszakra oszthatjuk. Az első a Hírel megjelenésétől az 1840-iki országgyűlés berekesztéséig terjed. Ez az osztatlan dicsőség és bámulás kora. A másodikat a Pesti Hírlap megjelenésétől mosoni követté történt választásáig számíthatjuk. Ez a kifejtett politikai nagyság, de egyúttal már a félreértés ideje. A harmadik az utolsó rendi országgyűlés megnyitásától haláláig tart. Szomorú korszak. Széchenyi életpályájának az a része, mely nála a lelki meghasonlás idejét foglalja magá-



ban; hazája történetében pedig az elbukás kora abban a harcban, a melybe a nemzetet Széchenyinél csillogóbb szavú, talán melegebb szívű, de mindenesetre kevésbé megfontolt, közellátóbb vezérei vitték bele.

Széchenyi közgazdasági tevékenységét legjobban azokból az irodalmi művekből vehetjük röviden szemügyre, a melyekben közgazdasági munkássága kifejeződött. Ezek a munkák megint három főműve körül csoportosíthatók. E munkák: A Hitel, 1830., A világ, 1831. és a Stadium, melyet már előbb kezdett el írni, de a mely csak 1833-ban látott napvilágot.

Széchenyi a Hitel-ben nagyfokú közgazdasági hátramaradottságunk okát a hitelhiányban keresi, mely ismét kötött gazdasági rendszerünkben bírja főforrását. A könyv reformprogramm a baj leküzdésére. A földesúr lekötöttsége egyfelől, a tőkés bátortalansága másfelől, mely utóbbi az előbbinek természetes következménye, — ezek azok az okok, a melyekből az általános gazdasági pangás ered. Széchenyi főleg a bajokra, azok okára, forrására akar a Hitelben rámutatni, de a teendőket is megjelöli. Így törekedni kell a nagyobb gazdasági szakismeretre; a becsületesség a legjobb fegyver gazdasági téren is; az erők helyes egyesítése, a megfelelő központosítás is óhajtandó, jobb igazságszolgáltatás és oly törvényhozás és kormányzat kell, mely az ország szükségeit minden irányban kielégíteni igyekszik.

A Hitel az első magyar könyv, a mely a szélesebb körű olvasóközönség előtt fejtegeti a köz-

gazdaságtannak, Smith Ádám tudományának, nagy jelentőségét, elméleti kérdéseket és alkalmazott tételeket magyaráz és a mely nyomatékkal mutat rá arra, hogy mily fontos a társadalmi, az állami élet fejlődésében ennek a gazdasági oldala.

A Hitel annak a reális politikának rakja le az alapjait, mely az ország fejlődését első sorban a gazdasági állapotok javításától várja és e téren sem várna és remélne mindent az ország kormányától. A gazdasági hátramaradottság okát főként véreink tétlenségében, nemtörődömségében találja. Ebből az állapotból akarja a próféta kiáltó szavával kivezetni az országot, de a jól megalapozott, egészséges irányú fejlődés útján. „Inkább a lehető jót akarom elérni — úgymond — középúton, mint a képzelt jót levegő útakon. Nem nézek annyit hátra, inkább előre; nem azt nézem, mik voltunk, hanem mivé lehetünk. Magyarország nem volt, én azt szeretem hinni, hogy lesz“.

1831-ben jelenik meg a Világ. Felvilágosító töredékek ezek, mint őket maga Széchenyi nevezi, azokhoz a kérdésekhez, melyeket már a Hitelben tárgyal. Jó részüket ama Taglalattal folytatott polemia teszi ki, a melyben gr. Dessewffy foglalkozik bírálva a Hitel állításaival. De a Hitel magyarázatán kívül Széchenyi más kedves tárgyaival is találkozunk bennök. Így a lótenyésztéssel, melyről már 1828-ban írt és 1838-ban is fog megjelenni egy könyve, az egyesületek, a casinók kérdésével, a híd gondolatával. Erről 1833-ban jelentést is intéz a Hídegyletnek.

Sokkal jelentősebb úgy tartalmánál, mint élve-

zetes olvasmányt nyújtó formájánál fogva következő nagy műve, az 1833-ban világot látott Stádium. Ebben fejt ki hazánk politikai és közgazdasági reformálása tekintetében legtökéletesebben azt a hitvallását, a melyet beszédeiben, társadalmi agitációiban és mindenütt, a hol megfordult, a hol cselekedett, oly lelkesedéssel hirdetett.

Tizenkét pontban fejt ki itt azt a reformprogramot, a melylyel a régi Magyarországot újjáalkotni kell. Ez a mi gazdasági fejlődésünk 12 táblás törvénye. A hiteltörvények hiánya, az ősiség eltörlése, a fiskalitás kérdése kerülnek itt napirendre és tárgyalatnak részben alaposan, részben felületesebben meg, mint mind olyan jelenségek, a melyek a gazdasági egészséges fejlődés akadályai. Kívánja, hogy a birtokszerzés joga kiterjesztessék, a nem nemesek pártvédválasztási joga elismertessék, a törvény előtti egyenlőség kimondassék. Az általános adózást is kívánja itt éppen úgy, mint „Magyarország kiváltságos lakosaihoz“ írt és „Adó és két garas“ című későbbi (1844.) munkáiban. A vizek, utak, vámok ügyének rendezését, a monopolok, czéhek és limitációk eltörlését kívánja.

Radikális program ez. Az akkori hátramaradt magyar viszonyokhoz mérten szinte mondhatnám olyan radikális, mint a socializmusé ma.

Széchenyi, mint ebből a művéből is jól kitűnik, „vezércsillagul tűzte ki hazánknak ingadozás nélküli átvarázsolását egy elkopott, félig-meddig feudális, félig-meddig alkotmányos szövevényből emberhez illő és minden álfénytől kitisztult képviseleti rend-

szerre“. Az angol politikai ideál és az angol gazdasági nagyság, felfogása szerint egyik a másiknak feltételezője, lebegett előtte elérendő eszmény gyanánt. A politikai szabadságot, illetve az alkotmányos életet egy arra érett nép kezében a gazdasági megerősödés egyik eszközének, elengedhetetlen feltételének tekintette. Az ő célja a gazdasági fejlődés, a hatalmas, erős, nagy nemzeti termeléssel rendelkező társadalmi élet, a melynek talajából önként kinő a politikailag hatalmas nemzet. Szemére veti kortársainak, hogy nincs semmi érzékük az élet gazdasági oldala iránt. „A mi politikusaink soha eléggé felfogni nem tudták az anyagi mozgalmak hatását az eszmék fejlődésére“. Eredendő és még ma sem levetkezett bűne ez a magyar közéletnek. Félre ne értsenek kérem, a mikor azt mondom, hogy Széchenyinek, a kinek a modern socializmus problémájával tulajdonképpen soha sem volt alkalma foglalkozni, ebben az éppen idézett pregnáns kijelentésében benne van és pedig tökéletesen alkalmazva egy azóta keletkezett új világnézet bölcséleti alapfelfogásának, a történelmi materializmusnak igaz magva, t. i. annak az átértéke, hogy a gazdasági tényezőnek minő nagy szerepe van a társadalmi jelenségek kialakításában.

Széchenyi Magyarország első közlekedési politikusa. Soha sem tartozott azok közé, a kik a kormányt csak azért, mert kormány, támogatni nem akarják. Sőt ellenkezőleg, szívesen áll a helytartótanács rendelkezésére, a mikor 1846-ban a közlekedési osztály főnökévé nevezik ki. Itt „nagy látókörű, de kevés alapú tért nyert a hatásra. Neki ott

mindent teremteni kellett és semmiből“. <sup>1</sup> Végrehajtja a Tiszaszabályozás óriási munkáját, melylyel 150 mflid<sup>2</sup>-et tesz mocsárból termőföldré. Már előbb megalkotta a dunai gőzhajózást és megkezdette a Vaskapú szabályozását. 1846-ban a balatoni gőzhajózás mellett emel szót. Ugyanebben az évben jelenik meg „Eszmetöredékek a Tiszavölgy szabályozásáról“ című munkája, 1848-ban pedig egy tanulmánya a magyar közlekedésügy rendezéséről, úgyszintén „Jelentése a Tiszaszabályozás fejlődéséről“. Az előbbi szintén hivatalos jelentés az 1847-iki országgyűléshez. Ebben száz millióra kért a törvényhozástól hitelt beruházásokra. Négy irányban építene ebből vasutat Budapestről mint központból kiindulólá. Ezek a pest-bécsi, a pest-fiumei, a pest-arad-erdélyi és a pest-kassai útirányok.

Önök, igen tisztelt Hölgyeim és Uraim, jól tudják, ezért elég a tényre magára csak röviden rámutatnom, hogy ez időtájt Széchenyit már nagy és áthidalhatatlan politikai ellentétek választották el azoktól, kik vezértársai voltak a nemzetnek tespedésből való felrázásában és abban a törekvésben, hogy a régi Magyarországot modern, fejlődésképes állammá alakítsák át, tehát Wesselényitől és Kossuthtól, különösen az utóbbtól. Kossuth hatása alatt a nemzet felébresztett energiája óriási lelkesedéssel a közjogi harcz terére veti magát. Széchenyi higgadtabb politikája, mely gazdasági alapokon akarja a nemzet politikai nagyságát megépíteni, nem tudott

<sup>1</sup> Kemény Zs. i. m. 397. l.

népszerűségben a Kossuthéval versenyezni. A nemzet vezetését egyedül Kossuth veszi át. De még mielőtt megnyílnék Széchenyi előtt a döblingi tábolyda ajtaja, gyorsan kerül arra alkalom, hogy a nemzet két nagy hőroza felmerült aktuális kérdérok felett összekülönbözzék. Széchenyi természetét tagadta volna meg, ha hallgat és nem bírál olyankor, mikor neki nem tetsző dolgot lát. Rosszaló kedvét csak fokozta, mikor azt látta, hogy az egész ország közvéleménye terelődik egyes kérdérok tekintetében a lánglelkü agitáció hatása alatt téves irányokba. A Kossuth és Széchenyi közti ütközöponok közül csak azokat említem meg, a melyek gazdasági kérdésekre vonatkoznak. Széchenyi állásfoglalása ezekben szintén jellemző közgazdasági politikájára.

Kossuthnak kedves eszméje volt a vukovárfiumei vasút. Inkább horvát, mint magyar országos érdek. Hiszen a vonal nem Budapestről, az értelmi és ipari erő közponájából indult ki. Széchenyi e vasút építését ellenezte. „Soha semmi kérdésben nem volt a grófnak inkább igaza, mint a vukovárfiumeiben“, mondja Kemény Zsigmond. „Czikkeit éllel és eszmegazdagsággal, szakismerettel és a fajunk iránti hűség magasztos szellemével árasztotta el s mégis a közvélemény Kossuth mellett maradt és a hazafisággal párosított bölcsesség adeptusának csak az tartatott, ki a vukovárfiumei terveken semmi hibát nem birt felfedezni“.<sup>1</sup>

A másik közgazdasági kérdés, a melyben Szé-

<sup>1</sup> *Kemény Zs.* i. m. 394. l.

chenyi Kossuth és szintén a közvélemény ellen foglalt állást, a védegyleti izgatás volt. Az osztrák birodalmi kormány tudvalevőleg fenntartotta az örökös tartományok és Magyarország közt a vámvonalat, így óhajtván magát kárpótolni annak fejében, hogy Magyarország legadózóképesebb lakosait, a nemeséget, közvetlenül nem adóztathatta meg. Tudvalevő ugyancsak az is, hogy az országgyűlési ellenzék főtörekvése éppen Kossuth vezérlete alatt a vámsorompók eltörlésére és a mezőgazdasági érdekek hatása alatt az egységes, közös vámterület létesítésére irányult. Így tartott ez a szabadkereskedelmi iskola hatása alatt List Frigyes fellépéséig. Ekkor az ellenzék felfogása megváltozik és nemcsak fenntartandónak mondja a vámsorompókat, de ipari védővámot is kíván Ausztria ellen. Széchenyinek ez a máról-holnapra forduló közgazdasági politika nem tetszik. Különben is sokkal jobban ismerte a gazdasági életet, semhogy azt hitte volna, hogy a védővám hatásaként egyszerre ipar áll elő az akkor teljesen agrikol Magyarországon. De a védegyletnek az osztrák ipar elleni bojkottjától is félt. Az ő nézete szerint ezzel indokolatlanul haragítjuk magunkra a hatalmasabb Ausztriát, mielőtt még elég erők volnánk vele megküzdeni. Azt sem akarta elismerni, a mi pedig a Védegylet izgatásainak alapgondolata volt, hogy az Ausztriával való kapcsolat hatásaként folyton-folyvást szegényednénk.

Széchenyinek nemcsak e kérdésben elfoglalt álláspontja, de egész közgazdasági politikája fölött már ítelt a legmagasabb fórum, a történelem; és pedig nem Széchenyi rovására.

Ama másik, magasabbrendű probléma tekintetében pedig, mely ez időben Széchenyit szinte az egész ország közvéleményével szembeállította, hogy vajjon csakugyan a gazdasági megerősödés az országok igazi boldogulásának, akár politikai önállósulásának is az egyetlen igaz alapja, hitem és meggyőződésem szerint szintén döntött már az utókor ítélőszéke, mely azóta maga mellé vehette igazolásul a történelmi tanubizonyságot és a gazdaságtani kutatások eredményeit. Az ítélet azt igazolta, a kit legnagyobb politikai ellenfele nevezett el a „legnagyobb magyarnak“.

---



# Széchenyi emlékezete.

— Arany János költeménye olvasásakor. —

Felolvasta

D<sup>R</sup>. MÁRKI SÁNDOR

egyet. nyilván. rendes tanár.



Arany Jánosnak imént elszavalt gyönyörű költeményét újra meg újra visszaidézzük emlékezetünkbe, hogy szépségeit élvezzük, mélységes gondolatait felfogjuk, hidegedő szívünket tüzével lángragyújtsuk.

1. Ma ötven esztendeje „egy szó nyilallott a hazán keresztül“. S mennyi fájdalom volt abban a röpke szóban, hogy Széchenyi *meghalt!* Nemcsak a magyar föld szíve rezdült meg, nemcsak a magyar róna, völgy, halom lakosai döbbsentek meg hallattára. Bejárta a hír Európát, átkelt az oczeánon s eljutott olyan partokra is, a hol a műveltséget csak a hittérítő keresztje vagy bibliája jelezte. A hol valamicskét tudtak a magyar nemzet dicsőségéről, vagy szenvedéséről, ismerték Széchenyinek azzal egybeforrt nevét. Mély tisztelettel hajoltak meg e név előtt, melyet, polgárerényekről szólva, a Washingtoné mellett említettek; s nem gondoltak részvét nélkül arra a szerencsétlen nemzetre, a mely utolsó, dicsőséges küzdelmei után már tizenegy esztendeje silylődőtt lánczain. Az első hirre, a melyet a lapok az ünnepek miatt kissé megkésve közöltek, itthon, a hazában mindenki megdöbbsent s első rémületében azt is kétségbe vonta, van-e még a magyarnak istene?

2. A kétségbeesés annál jobban elfogta a nemzetet, mert hiszen éppen a remény ünnepére, hús-

vétra készülődött. Es 1860. április 8.-án, az Úr fel-támadásának napján, lesujtott szívvel beszélt gyászról, halálról. Az olasz hadjárat után szabadabb levegő lehellete suhant végig a hazán. Úgy látszott, nem-csak a természet, hanem a politikai élet is lehullatja bilincset, elmúlik a hosszú, nagyon hosszú, tizenegy esztendei téli, fásúlt dermedés. Az iskolákban a tanárok a német nyelv helyett magyarul kezdtek tanítani, a protestánsok vallásszabadsága nemzeti közügy lett, Kazinczy emlékezetét országosan meg-ülték, sőt megülték márczius tizenötödike emléke-zetét is és divatba jött a magyar ruha, magyar szó, magyar irodalom, magyar nóta. Az 1860. évi tavasz virágai már valóban nyiladoztak, hogy behintsek a fölébredés nagy ünnepét.

3. A természetben is, a politikában is olyan hideg volt korábban, de most már az ég moso-lyogni kezdett a hazára. „A természet olyan szép: én nem illem a keretébe“ — mondá Széchenyi, de örült a természet és a politika kedvező változásának. Biztosra vette az osztrák összbiradalmi rendszer bukását, mely, hite szerint, *perczek múlva is* be-következhetik. Az államférfiú, ki a Blickben imént rántotta le a Nagy-Ausztria Potemkin-falait, meg-jósolta, hogy lesz még Magyarországnak szeretett királya. Bús magyar nóták után most már vígakat is fűtt furulyáján és csöndes lépésekben tánczolta körül szobáját, vagy inkább börtönét. Lesz még egyszer ünnep a világon! A négy folyam és a hármas bércz honában kilebben a tavasz lehellete, életre pezsdül a sivatag, mely halálosan elaszottnak

látszik. Önérzettől dagadozik a nemzeti közszellem lassú folyója és büszkén rohan belé a nemzeti lelkesedés szilaj patakja.

4. Távolból, bizonyára délnyugatról, Olaszország felől, fölzeng az ég alja, a mi a természetben gazdag aratással, jó gyümölcsstermással biztatja a gazdát; de a korán megdördülő morajban az elnyomott magyar *Garibaldi*, *Klapka*, *Türr* ágyújának, puskájának ropogását, *Kossuth* talpra hívó szavát hallja. Milyen vihar törhet ki ottan, a hol a császári rendőrség a beteg Széchenyi szobájában *III. Napoléonhoz* és *Palmerstonhoz* írt leveleket keres és a hol *Bartakovics* egri érsek Albrecht főherczeg kormányzó fülehallattára inti az aranymisés Scitovszky primást, hogy erélyesen szóljon a nemzet nevében, a melynek nincs alkotmánya és koronás királya. De azon az éjjelen, melyen százhuszonöt esztendővel azelőtt Rákóczi nagy lelke vigasz nélkül szállt az égbe, füstbe ment életét Széchenyi golyóval oltotta ki. Hét esztendőös fiucska voltam, mikor a mi alföldi községünkbe is eljutott ennek a híre. Óh, bizony emlékezem apám és a többi férfiak szomorú arczára, anyám és a többi asszonyok könnyeire, mikor a sarkadiak először a katolikus, azután a református templomba mentek, hogy kétszer is elsirassák a legnagyobb magyart. Fülemben cseng most is, olyan tisztán, olyan érthetően, mint akkor, a templomban felhangzó alkalmi ének:

Meghalt Széchenyi,  
Sírnak fiai;  
Sír, a ki  
Igaz magyar hazafi . . ."

Vig tavaszi nap volt odakinn, ujjongó mezők várták a gazdákat, de azok onnan is csak a távolból kéklő világosi hegyet látták. Gondolhatták, hogy Döblingben most olyasmi történt, mint Világosnál tizenegy esztendővel azelőtt: végzet, vakeset, vagy valami más erő kicsavarta a fegyvert a nemzet kezéből. S a nagy omladék tövében búsan kérdezték: él-e a nemzet, ha Széchenyi meghalt?

5. Mert bizony hiában élt sokáig, ki elfajúlva teng. Szebb jövődre csak az számíthat biztosan, kinek ereiben a vér vidáman kering. „Magyarország a mi bölcsőnk: szebbé tennünk, emelnünk, boldogítanunk kell azt“ — mondta Széchenyi. És megmondta, hogy szüntelenül fáradozva, néhány pillanattal előbb akarta feltüntetni azt a napot, azt a fényes napot, mikor a magyart majd nemcsak a szójárás és rossz szokás szerint, hanem valóban is nemzetnek, *szabad nemzetnek* lehet hívni. Ezért a nemzetért nagy, nemes, dicső célra küzdvén, kezünknek, szívünknek, agyunknak együtt kell működnie. Széchenyi adta ki a jelszót, hogy *ildomosan* tegyünk s ő írta zászlónkra, hogy *előre* menjünk. A költő szerint az ő érdeme, hogy lettünk s vagyunk; de a történetíró Árpád óta sok egyéb más nevet ismer.

6. Széchenyi 1834-ben sötéten írta naplójába, hogy Magyarország betegeskedik, sőt meg is hal menthetetlenül. Arany Jánossal hihette, hogy bűne és a régi átok következtében volt beteg. Halott annyiban, hogy a népnek a hazában már nem volt hazája; az ősi ugar csak arra jó, hogy sírt adjon a

magyarnak. Maga Széchenyi is igazat adott *Herder*-nek, hogy a magyar nemzetnek nemsokára vége lesz. Még a törököt is biztosabban lehet regenerálni, mint a magyart, kiért a természet oly keveset tett. Más, bizonyára más felfogás, mint a *Vörösmartyé*, ki szinte sokallta a természet lelketlen ajándékait, mert nemzetet csak fiainak szent akarata tehet nagygyá. A hogy a pillangó elkábúlva rohan a fénybe, a nemzet oly kábultan tekintett vissza fényes multjába, a középkorba és gyönyört talált mostani romlásában. A kik enyhületet a multban kerestek, nem reméltek többé, csak emlékeztek.

7. Az ég azonban virrasztott a nép álmai felett s nem hagyta el és Széchenyit helyezte érző szívéül a holttetembe. Széchenyi már 1828. október 1.-én valóban megírta, hogy a magyar haza meghalt; de ugyanakkor megfogadta, hogy végső leheletéig mindent elkövet jólétének előmozdítására. Élére állt az erkölcsi átalakulásnak, de három év múlva már bevallotta, hogy szerepét nem játszhatja le, mert Magyarország meg van halva. Széchenyi mégis életösztöne lett a halónak, zsongító hatást gyakorolt bénúlt idegeire, önérzetet, öntudatot oltott bele s a remélni nem tudót a feltámadás reményével töltötte el. A nemzeti múzeumban atyja arczképe előtt ajánlotta fel idejét, tehetségét, vagyonát a hazának. A hazafiúi kötelességet abban találta, hogy ha nagyban nem lehet, kicsiben dolgozzék, mert erős akarat mindent legyőz. Ha lenyesik szárnyait, lábain jár; ha levágják lábait, kezein jár; ha leszakítják kezeit, hason mászik: csak *használhasson*. Régi imádsága

volt, hogy Isten ne hagyja veszni puha ágyban, vagy meleg kályha mögött, hanem honát szolgálva, harczban találja a halál. Ugyanaz a gondolat bántotta, mint Petőfit; de a sors neki más véget szánt.

8. Mikor a magyar már önmagát sem szerette, ő megszerette pusztuló faját. „Hol voltak ilyen emberek a világon? — szólta, a haza néhány nagyját megnevezve. — És a magyar paraszt, meg a székelyek, jászok, kúnok, hajdúk, ezen legszebb fajemberek a földön?!“ A magyar pap jószágos, a katona vitéz, a régi alkotmány dicső, s a magyar bölcs, méltóságos; politikai életében tapintatos, higgyadt, értelmes, a ki megőrzi nemes nyugalma. Kiténik szónoki és egyéb tehetségeivel, nyelve, irodalma, költészete, zenéje erejével, szépségeivel. Erőt, tehetséget, hivatást érzett magában, hogy hazája embereit ujjírtse. A nemzet sohasem felejtheti el, miként ápolta súlyos bajaiban; izgatott, álmatlan éjeken mennyi harcot küzdött önmagával, míg bátorító Macbeth-jóslatával a „Hitel“-ben 1830-ban kimondá, hogy „sokan azt gondolják: „Magyarország *volt*; én azt szeretem hinni: *lesz!*“

9. Ezer bajunk közt megtalálta a legfőbbet, a mely mindent magába foglal; kimondta, hogy *tudomány* nélkül elvész a nép. Már 1825-ben bizton remélte, hogy Magyarország nemzeti és társadalmi életét az ipar, kereskedelem, tudomány és a műveltség minden ága teljesen újjáalakítja és az európai műveltség minden élvezetében részesíti. S míg a bölcs kételkedett, a tevékeny hátrált, az önző elbujt s a negédes mindent fitymált, — Ő 1825. november



3.-án, mint új fény jelent meg a haza egén. A kerületi ülésen Nagy Pál lelkesítő beszédének hatása alatt egy Magyar Tudós Társaság megalapítására felajánlotta hatvanezer ezüst forintot tevő évi jövedelmét. S ezzel meggyújtá a tudomány oltárának szövétnekét.

10. Az oltár azóta olthatatlanul ég. Széchenyi emlékének megünneplésére 1860. október 13.-án körébe gyűltek a nemzet tudósai, kik a vész idején, a forradalom után szerteszét bolyongtak. Báró Eötvös József remek emlékbeszédén, Arany János halhatatlan ódáján, gróf Dessewffy Emil elnöki beszédén lelkesedve tudósok és hallgatók dagadó kebelvel ismételték Széchenyi jelszavát: „Él magyar, áll Buda még!” A tudomány oltárának tüzénél mindenki szent lángra hevült és — egy pillanatra legalább — annak fénye világította be a nemzet sorsának ösvényét. A mint akkor érezték, táplálniok kell ezt a tüzet, hogy áldó magzataik este fölmelegedjenek nála. Méltóbban a tudós nem hálálhatja meg nagy jótevőjének az emlékét.

11. Széchenyi tetteinek megörökítésére a költő gyengének érezte magát s a tudósokat intette, hogy *könyvet* szenteljenek nagy nevének. Báró Eötvös József, Falk Miksa, Kecskeméthy Aurél, Lónyay Menyhért, Zichy Antal, Szász Károly, Kerékgyártó Árpád, Kovács Lajos, Sebestyén Jenő, Gyulai Pál, Gaál Jenő, Imre Sándor s még néhányan megfeleltek a felhívásnak s emlékbeszédekben, szónoklatokban, életrajzokban, tanulmányokban hol egész nagyságában, hol pedig sokkal érthetőbb részleteiben

vizsgálták és elemezték a legnagyobb magyar életét és alkotásait. A Magyar Tudományos Akadémia ma is készen tart egy szép összeget, hogy bármely pillanatban kiadja annak, a ki méltó életrajzot készít Széchenyiről. Kliónak azonban — a költő szerint — legdicsebb lapját kell elővennie: mert abból kell megalkotnia *Széchenyi jellemét*, a mit a hazafias erény magasztos érdeméről ezredévek során összegyzett s ércztáblájára aranybetűkkel írt.

12. A történelem Széchenyije *Mózes*, ki a pusztában vezeti népét; *Józsua*, kinek kürtölésére Jerikó régi falai leomlanak; *Brutus*, ki a zsarnok Tarquinius Superbus előtt „arczát megcseréli“, mert féleszünek tetteti magát; *Demosthenes*, ki Fülöpöt ostorozza lángoló ajkával, a Blick-kel; *Themistokles*, ki Athent csellel is győzni kényszeríti a hódítás jogára hivatkozó Xerxesen; *Aristides*, kit a bős csoport ostrakizmusa elítéli, mert igazságos; *Cato*, ki Róma bukásakor tört dőf a szívébe. És minden fájó példában van valami Széchenyiből.

13. A legnagyobb magyar a közönyből *három szózáttal* rázta föl nemzetét. A *Hitel*-ben (1830.) megmondta, hogy ő maga többet néz *előre*, mint hátra. A nemzet azonban, Loth felesége példájára, idáig csak hátra nézett, a multra s már-már kőbálványynyá meredt. Most összerezzen, keresztülfut szívéen a *nemlét iszonya* s megborzad arra a bizonyosságra, hogy nincs nemzeti élete. Főleszmél, mikor hallja, hogy többet ér királyra és országra nézve az olyan új nemzetség, mely érdemeket szerez, mint az olyan régi család, mely a helyett, hogy

őseihez hasonló nagy tettekre lelkesednék, minden áldozattól és munkától fölmentve hiszi magát. Pedig a mi eddig jó volt, az éppen azért ma talán csak meglehetősen, sőt utóbb még káros is lehet, mert a világon minden előre vagy hátra megyen. Már pedig csak a gyöngye szereti önmagát; az erős egész nemzeteket hordoz szívében. És újra szólott a *Világ*-ban (1831.): ki a közönségnek ákar használni, legelső kötelessége, hogy *magáról* egészen elfelejtkezzék. A király és a haza iránt való szeretet ne legyen olyan, mint az eczet és az olaj, mely sohasem vegyülhet együvé. Gyűlölte a szélsőségeket, a túlságokat; a demokratikus kormányt sem szerette; de az ellenzéket olyan szükségesnek tartotta, mint az epét. *Lenni* kell előbb, azután lehet *fejlődni!* Erre az újabb szózatára a félhalott nemzet szemébe lélek ült, az élet színe rózsát festett arczára. Széchenyi pedig harmadszor is szólt a *Stadium*-ban (1833.). Kész munkatervet, reformprogramot adott, melyet az akkori fiatalság könyv nélkül megtanult. S megtanulta, hogy *csak magunkban van a hiba, de a föltámadás ereje is*. Nincs olyan bölcs kormány, olyan próféta, ki egy lelketlen korcs népet valóságos dicsőségre hevíteni s igazi halhatatlanságra tüzelni képes volna. A hazának az a legnagyobb tolvaja, ki a közidőt haszon nélkül és szükségesen túl pazarolja el. Hazánk érje meg már valahára az *ész, igazi érdem, halhatatlan erény* diadalának ünnepét! S ime, a nemzet megelevenülve, büszke gerjedelmében most már munkálni, hatni, küzdeni vágy.

14. A *Hitel*, *Világ* és *Stadium* három, nem

kézzel irt könyv, mely bölcselkedik, tanít. A létel és a nemlétel határán egekbe nyúló három pyramis. Akárhogyan üvölt a számum viharja, nyugat felől: Ausztriából akárhogyan ontja reánk a sivár homokot; a bujdosók előtt el nem takarja többé a nyomot, a melyet ez a három pyramis megjelöl. A hogy eszményképe, későbbi felesége már a Hitel megjelenésekor észrevette, a gondviselés Széchenyit magasabbra helyezte millióknál s hazánknak *általa* kell fölemelkednie.

15. Az ósdiság valóban szünni kezdett; reményben gazdag, tettben szapora új idő következett. Minden jelenség szép jövővel biztatta a nemzetet; a mit Széchenyi épp olyan természetesnek tartott, mint azt, hogy a romlatlan kiseded makkból, ha el nem gázolják, idővel termő tölgyfa lesz. A kiseded makk erős sudárba szökkent s az ifjú ne felejtse el, hogy *Széchenyi kora alatt a történelem a nemzeti munka korát érti*. S hogyan értse, imént hallotta dr. Navratil Ákos szép tanulmányában. Minden iskolai történelem felsorolja előtte az alkotások hosszú sorát, a mely Széchenyi nevéhez fűződik, de a nemzetnek is dicsősége. A valahára megnyilatkozó nemzeti erőnek óriási hatását a *mai* nemzedéknek is látnia, éreznie, csodálnia kell, de imádnia nem szabad, mert mégis csak emberi munka. Azonban örök időkre szól az a tanulság, hogy a szellem és az anyag, a honszeretet és a gazdasági érdek együtt mozdítják elő a közjót.

16. Széchenyi, mint valaha Rákóczi, önmagával szemben, az Örök Igazság színe előtt, sőt irodalmi

nyilatkozataiban is folyton elégedetlen volt s oly szemrehányásokat tett magának, a mik ellen a történelemnek egyenesen tiltakoznia kell. 1841-ben, mikor *Kossuth* közjogi irányával szemben a Kelet Népet „szíve vérével“ megírta, bevallotta, hogy életét saját ezer szemrehányása következtében elrontotta. 1842-ben, mikor akadémiai megnyitó beszédében a nemzetiségi kérdés veszedelmeire oly élesen figyelmeztetett, élete megünasáról panaszkodott; s 1843-ban a magyar Pantheonnak, az Üdvlelkének megírásakor a megbánás, lelkiismereti furdalások következtében már pisztolyt emlegetett. „A legszörnyűbb búskomorság ostromozta“, midőn látása határát elborulni látta. Fájt neki, hogy népe, a melyet magyarrá tett, nem ügyel többé vezető szavára, hanem a napba néző, levegőben járó szárnyas Ikarosra, *Kossuth*-ra hallgat. Előbb akar politikai szabadságot, mert azt hiszi, hogy akkor azután gazdag is lehet; holott nem emberkézzel írt könyveiben ő azt hirdette, hogy először gazdagságra kell törekednie, mert ez a politikai szabadságot is meghozza. Látta, hogy nemzetünk fordulópontra jutott: erős közjogi érzéke feléjekerekedett a gazdasági érdekeknek, a melyre pár év előtt éppen ő tette figyelmessé. Széchenyi azonban nem állt útjába a fordulatnak, mely hazánkat visszatérítette a Bocskaytól Rákócziig követett útra. Maga is tagja, közmunka- és közlekedésügyi minisztere lett az első független és felelős magyar miniszteriumnak. De már a parlament megnyitásakor érezte, hogy le kell mondani a békés fejlődésről. Szenvedés vár a szegény hazára s vér

fog omlani. „Én a csillagokban olvasok — mondta 1848 szeptember 4.-én —. Vér, mindenütt vér! Népfaj a népfajt fogja mézárolni . . . Pest oda van! Száguldó csapatok dúlnak szét mindent, mit építünk! Ah, az én füstbe ment életem! . . .“ Intő, jós ajakkal hiába riadt fel. Midőn a harc, mint vérre szomjazó Kain dúlt, Trója lángjai közt az új Kasszandra tört szívvel, égre meredt hajakkal állt: Széchenyi Döbling lakója lett.

17. Világos után hosszú, nehéz, sötét lőn a magyarnak éjjele: „Nyugalma egy álarcozott halál“. A beteg Széchenyi úgy érezte, hogy ennek ő az oka s egy oceán sem moshatja tisztára. Magyarország a legboldogabb volt a világon, de az ő iratai, izgatásai, démoni befolyása — úgymond — mindent örökre semmivé tett. Európa lángba borúl s elvész benne az utolsó magyar is. De a mint feldúlt kedélyének nyugalma némileg visszatért, visszatért az a meggyőződése is, hogy a józan észnek, az események hatalmának, a jognak végre is győznie kell. Blickjében s a császárhoz intézett emlékiratában ez az alapelv. Az uralkodót figyelmeztette, hogy ha X. Károly vagy Lajos Fülöp sorsára nem akar jutni, egyedüli mentőhorgonya a *jogalap helyreállítása*. De midőn ezzel a gondolattal már a bécsi kormánykörök is foglalkozni kezdtek s a nemzet szíve 1860-ban feldobbant: Széchenyi nagy szelleme elszállt. S a nemzet megdöbbenve találgatta: irigy sors önző átka vette-e el, hogy az ébredés hajnalát ne lássa? Vagy öngyilkossága hazafias tett

volt, melylyel népét arra figyelmeztette, hogy ne bízzék az *ilyen* föltámadásban?

18. Fájdalma első kitörésében a nemzet a végzetet és Széchenyit magát is vádolta; de *politikai* tekintetben örvendetes volt az a bizonyosság, hogy az élő legnagyobb magyarnak sohasem volt annyi híve, mint most, a halottnak. Gyász, de valahára mégis olyan érzés, mely a széthúzó magyarokat egyetlenegy táborba gyűjtötte. Szent döbbenéssel omlottak le Széchenyi sírjánál, panaszkodtak a sújtó karra, mely már annyi reményüket törte össze. De övék volt még a föld, melybe a sirt ásták s a földről, édes anyjuk kebléről fölpattanva, mint egykor Anteus, új erőt nyertek újabb küzdelemre.

19. Hazája földjén a magyar bárhova tekint, Széchenyi nevét az örök dicsőség fénysugaraival látja fölírva. Ott látja, mikor „büszke ménjét habzó pálya edzi“: hiszen 1822 januárius 31-én először Széchenyi kérte a királyt a lóversenyek megengedésére; tíz esztendő múlva a lovacról írt könyvében a huszárok nemzetét ő buzdította a lötenyésztés jobb módjaira. Széchenyire gondoltak, kik „eszmeváltó díszes körbe gyültek“, mert 1827 június 10.-én Pesten ő alapította meg az ország első nemzeti kaszinóját. Őt emlegetik ma is, kiket „szárnyakon röpit a gőz dagálya“, mert sok tekintetben az ő érdeme, hogy Budapest és Vác között 1846 július 15.-én megnyílt Magyarország első vasúti vonala. És a ki „tenni szépre, jóra egyesül“, tudja, hogy az egyesületi, társulati életet hazánkban Széchenyi indította meg.

20. Nem volt része benne, hogy a Duna 1830 szeptember 4. óta prüszögve hordja fékét, a gőzhajót; de az ő érdeme, hogy éppen három esztendő mulva az első dunai gőzhajó a Tiszán Szegedig felhatolt s az ő érdeme a magyarországi gőzhajózás első felvirágzása. Tiszadobon emlékoszlop hirdeti, hogy ottan ő kezdte meg a Tiszaszabályozást, melylyel 8300 km.<sup>2</sup> területet mentett meg az árvizektől. Metternich gúnynak szánta, de a történelem igaznak találja, hogy a Dunát ő fedezte föl Magyarország számára. Orsován 1833 július 29.-én ő kezdte meg a Vaskapu szabályozását s midőn 64 év mulva a mű teljes lett, II. Vilmos német császár elismerte, hogy a Vaskapu bilincseinek széttörése új utakat nyitott a kereskedelemnek és forgalomnak s Magyarországot besorozta egyenlő joggal a nagy művelt népek közé. Meghódolt a sziklák csoportja s „Traianus híre újból megjelent“. A Duna 1838-ban romba döntötte Pestet, de mint a közlekedés hatalmas eszköze, föl is emelte az ifjú szép várost, a melyet először Széchenyi nagy alkotása, a lánczhíd kötött össze Budával, Mátyás király öreg várával. S ő vetette meg a két város magyar jellegének és egyesülésének alapját. Mindez valóban Széchenyi emlékezetét hirdeti.

21. Közelen, távolban minden az ő hírét, lángesze csodáit ragyogtatja. Szívét a nemzet sokáig nem értette meg, de most ötven esztendeje áldozni ment s mostan is áldozni jön hozzá. Azt a nagy szívet olykor egészen belepte a közöny hava, a gúny jege; de talán csak azért, hogy nemzeti nagy-



létünk újra éledő gyenge csíráit megóvjva a politikai élet dermesztő hidegétől, fagyától és mint a zsenge vetést a hótakaró melege, megőrizze a kikelet számára.

22. Enyészetnek indúlt, porladozó szíve a nemzetért hevült, a nemzet miatt szakadt meg. Mint akkor, a csapás első hatása alatt, most, ötven esztendő múlva, újabb keserű, nagyon keserű csalódások után késő, de köteles szent hódolat hívja a nemzetet hálája megmutatására. Milyen tanulság, mennyi intelleum van abban, hogy a magyarnak a szabadságharczban el kellett buknia, Széchenyi nagy szívének össze kellett törnie, hogy leborulván a haza romjaira és a legnagyobb magyar koporsójára, igaz fiának igazat adjon, hagyományaihoz, tanításihoz visszatérjen !

23. Honunk áldott alapja, a föld szentebb azóta, mióta Széchenyi nagy szíve benne nyugszik. Ezredéves történetünk könyve szentebb azóta, hogy Széchenyi nagy neve is hozzátartozik. A költő *akkor*, az istenülés perceiben, könyeit letörölve koszorúzta meg azt a férfiut, ki hervadónak tartott minden koszorút, melyet egyik ember fon a másik ember halántékai körül. Ez a nagy ember a felhők játékától is féltette azt a halmot, a melyet csontjai fölé talán ezrek emelnek. De hitte, hogy nem megy veszendőbe, a mit — isteni szikrától hevítve, — ember tett embertársainak fölemelésére, az egész nemzet dicsőségére. A hogy valaha mondta, „egy vagy más temetőbe lerakatni *semmi*; ellenben elhunytunk után vérünk dicséretét, jutalmát nyerni: *minden*. Mert



egyedül *a többé nem létezőkről* mondott ítélet a valóban igazságos“. Borítsa tehát a mai ünnepen is mirtusz a fejünket: remény fakadjon az emlékezetből!

24. Ki milliókra költötte munkás élete dús kincsét, napjának letüntével sem hal meg, hanem csak lerázza, a mi benne földi, gyarló, emberi. Olyan éltető *eszmévé* finomul, mely *fenmarad*, sőt nőttön-nő tiszta fénye, a mint időben, térben távozik. És ime, napjának múlta után ötven esztendővel is föltekint az utód erénye Széchenyihez. Óhajtva gondol reá; a férfiú remél, hisz eszméinek valóságában, a nő imádkozik érte.

25. Széchenyi valóban nem halt meg, a czeni sír nem rejtette magába mindenestül. A nemzet akkor még vigaszt is talált a fájdalomban. Nem verte le gyásza; hiszen olyan népben, a mely a dicsőt, a felségest *így* tudja magasztalni, van hit, jog és erő az élethez.

A mai nemzedék most, ötven esztendő múlva, érzi-e magában ezt a hitet, ezt a jogot, ezt az erőt? „Hazám reményei, romlatlan ifjak! — kérdezem, miként Széchenyi kérdezte egykor. — Nem reszket-e bennetek a szív, nem emelkedik-e a mindennapiság fölé lelketek, nem hangzik-e bennetek isteni szózat, hogy *ti* vagytok hivatva egy sarjadék népet megmenteni és egy fejetlen törzsökös nemzetet eszményi magasságra emelni?“ S a legnagyobb magyarra mutatva mondom nekték, egyetemünk ifjai, a mit ő mondott, hogy „egy szebb jövőnek uraivá lenni vagytok hivatva, ha *mertek* nagyok lenni“.

RECTORI BEREKESZTŐ  
A KOLOZSVÁRI TUDOMÁNYEGYETEM  
SZÉCHENYI-ÜNNEPÉN.

Elmondotta

D<sup>R.</sup> UDRÁNSZKY LÁSZLÓ  
rector magnificus.



Tekintetes Egyetemi Közgyűlés!  
Tisztelt Vendégeink!

Ünnepünk befejezéséhez közeledik. Kedves kötelességem, hogy hálás köszönetet mondjak tanártársaimnak, hallgatóságunk tagjainak és mindazoknak, a kik ennek az ünnepnek sikerét szíves közreműködésükkel támogatták. Kedves kötelességem, hogy Egyetemünk nevében hálás köszönetet mondjak Tisztelt Vendégeinknek, kik ünnepünk fényét megjelenésükkel emelték. Egyetemünk ifjúságához kívánok még néhány emlékeztető szót intézni.

Egyetemi Polgárok!

Véssék jól emlékükbé, a mit ma itt hallottak. Vigyék el az itt elhangzott igéket társaik körébe, a kik nem jöhettek közénk, hogy emlékünnepeünkön részt vegyenek. Ne feledjék el, hogy sem elméjük, sem szívük soha többé nem lesz oly fogékony, mint most, fiatalságuknak derűs korszakában. A mi most Önökre megkapó, vonzó, meggyőző hatással van, és a mit duzzadó életkedvük fényességében megszeretnek, az szívükbe zárva marad, azt még későbbi korokban is értékes emlékként fogják kegyelettel ápolni. Vonják le igazságosan és okosan ennek a mai emlékünnepe nek is a tanuságát, gondolkozzanak az

itt hallott elmélkedéseken, és merítsenek ebből okulást jövő munkásságukra.

*Széchenyi István* igéit az fogja fel helyesen és érti meg őszintén, a ki egész működésében az ő tanítását és szellemét hiven és igazán, de a kor szellemével is számot vetve, követni törekszik. Követnünk kell őt pedig különösen abban, hogy törhetetlen fajszeretetet európai eszmékkal tudott egybekötöni. *Széchenyi István* nagy hatásának titka éppen fajszeretetének és a nyugateurópai műveltségnek harmoniás egybekapcsolásában rejlik. Ezzel támogatta ő a legszerencsésebben azt a nagy eszmét, a melyet célul maga elé tűzött és a melyet élete munkájának önzetlen feláldozásával diadalra juttatni kívánt. Az ő munkásságából azonban azt is meg kell ismerünk, hogy noha az ő tevékenysége és hatása sokfelé szakadt is, mégis mindenüvé az egész ember jutott belőle és mindenütt érvényesült az a lelkes vezéreszméje és vágya, hogy nemzetét nagygyá tegye, anyagilag és szellemileg emelje, haladásra bírja.<sup>1</sup>

Az erre való helyes törekvésnek útjait is ő maga ismerte fel legbiztosabban és jellemezte a leghatározottabban. Ő mondta akadémiai elnöki beszédében, hogy „Ne keressük . . . mentőnket sehol is egyebütt, mint saját, vagy inkább személyes erényeinkben s lelki felsőbbségünkben ; személyes tulajdonunkban . . . , mert nemzetnek erénye és felsőbb-sége csak annyiban van, a mennyiben lehető legtöbb

<sup>1</sup> L. Szász K. Gróf Széchenyi István és az Akadémia megalapítása. Budapest. A. M. T. Akad. kiadása 1880. 8. 1.

egyres tagja ugyancsak betölti saját helyét férfiulag és szeplőtlen“. <sup>1</sup> „Haladás, az emberiségnek a tökéleteshez való közeledése csak úgy lehetséges, ha az ezt előmozdító munkából mindenki kiveszi a részét“. <sup>2</sup> „Nézzünk a' leghatalmasbtul lefelé az egész emberi nemre, 's mindegyik kevés kivétellel sejtve vagy sejdítetlen teremt, vagy teremteni törekedik. 'S valóban a' rossz principiumnak kevés bálványozója van az emberek közt, mert készakarva rontani csak kevés akar, 's ha nem teremt, oka nem egyéb, mint tudatlanság 's gyengeség . . .“ <sup>3</sup>

Önismeret és a környezetnek ismerete hijján igazi boldogulás, igazi szabadság és lelki függetlenség nem lehetséges. „A' ki pedig úgy akar cselekedni, hogy valaha azt meg ne bánja, vagy tán meg ne sirassa is, annak mind azon pontot, mellyen áll, mind azt, a' mi azon ponthoz ér 's üt, tökéletesen ismerni elkerülhetlenül szükséges; mert a' cselekvés oly szoros összeköttetésben áll magunk 's körülállásink mibenlétével, hogy csak ebből folyhat józanon“. <sup>4</sup> Az életet és annak változatos világát kell tehát megismernünk, hogy boldogulhassunk és hogy a közjó javára is eredményesen dolgozhassunk. Ez az élettudomány az a „lelki 's testi tehetség, melly minden lehető helyzetinkben oly tettekre bír, mellyek körülményinkhez legillőbbek, és soha megbánásra

<sup>1</sup> U. o. 198. l.

<sup>2</sup> L. *Imre S.* Gróf Széchenyi István nézetei a nevelésről. Budapest, 1904. 25. l.

<sup>3</sup> Világ, vagyis felvilágosító töredékek némi hiba 's előítélet eligazítására. Pest. 1831. Landerer. 189. l.

<sup>4</sup> Hitel. Negyedik kiadás. Pest, 1832. Trattner J. M. 28. l.

vagy tán éppen megsíratásra okot nem adnak; 's így egész létünknek legtökéletesebb kifejlődésében fekszik. Nem egyoldalú nevelés okozhatja az, mert kirekesztőleg sem a' lelki tudós, sem a' testi ügyes nem mestere az élettudománynak; nem csupán theoriában, de csupán praxisban sem áll: hanem mindenek felett ön 's mások ügyesen használt tapasztalási szerkezetéből ered".<sup>1</sup>

*Széchenyi István* működése az élő világosság forrása. Merítsenek ebből a forrásból minél buzgóbban, minél serényebben. Ne higyjék, hogy mind az, a mit *Széchenyi István* nemzetünk munkájának feladataként kijelölt, már teljesítve is van. Valóban sok még a tenni való, hogy csak megközelítettnek is mondhassuk azt az eszményt, a melyet az ő rajongó fajszeretete nemzetünk jövőjéről rajzolt. Műveltségünk még ma is sok tekintetben kezdetleges, még nem vetköztük le eléggé azt a hajlamosságot, hogy a múltak örökségén élődve, a további haladásnak verejtékes munkájától kényelmesen elzárkózzunk. A jövőnek fejlesztése és előbbrevitele terén tehát Önökre is még sok fáradságos munka és küzdelem vár. Ne riadjanak vissza ettől, ne lássanak soha mást szemük előtt, mint a magasztos és nagy célt, a szép és nemes föladatot, melynek megoldásában Önöknek is részük lehet.

Egyetemünk Közgyűlését azzal az óhajttal rekesztem be, vajha sikerült volna Önökben azt a lelkesedést ébreszteni, vajha sikerülne egyáltalán

<sup>1</sup> Világ. 56—57. l.



mindenkinek, a ki ebben a hazában a jövő nemzedékek nevelésén fáradozik, azt a nemes törekvést felkelteni, hogy nemzetünk szellemi és anyagi haladásának, erősödésének eszméje és vágya, nemzetünk minden munkásának, mindennél magasztosabb és ragyogóbb célként, irányítója legyen!



**B 11900**